

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.4.355

UDK 37.13:78

Primljeno: 29. 09, 2021

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Ozrenka Bjelobrk-Babić, Merima Čaušević, Dragan Partalo

SPECIFIČNOSTI STRUČNOG USAVRŠAVANJA UČITELJA ZA NASTAVU MUZIČKE KULTURE¹

Stručno usavršavanje je dio profesionalnog razvoja i procesa cjeloživotnog učenja pojedinca. Učitelj u razrednoj nastavi ima vrlo kompleksne zadatke i veliku odgovornost u vaspitanju i obrazovanju budućih naraštaja u svakom društvu te je posebno važno cjeloživotno stručno usavršavanje. Stoga, cilj istraživanja je utvrditi nivo samoprocjene učitelja o stručnom usavršavanju za nastavu muzičke kulture, odnosno u oblasti muzičke teorije i pedagogije. Na uzorku 365 učitelja sa područja Bosne i Hercegovine primjenjena je skala Likertovog tipa u okviru koje su ispitanici iskazivali svoje procjene o oblicima, područjima i razlozima za stručno usavršavanje za nastavu muzičke kulture. Rezultati istraživanja ukazuju da učitelji visoko preferiraju različite oblike stručnog usavršavanja, da u najvećoj mjeri iskazuju potrebu za stručnim usavršavanjem u područjima sviranja i stvaralaštva, te da su najizraženiji razlozi za stručnim usavršavanjem potreba za održavanjem muzičkih kompetencija koje se s vremenom gube i rad u neuslovnom okruženju za muzičku kulturu. Na osnovu istraživačkih nalaza autori daju preporuke u vezi sa mogućim pravcima i putevima stručnog usavršavanja učitelja u oblasti muzičke teorije i pedagogije, odnosno za nastavu muzičke kulture.

Ključne riječi: učitelj; razredna nastava; muzička kultura; stručno usavršavanje

¹ Rad predstavlja prerađen i dopunjen tekst iz poglavlja doktorske disertacije *Kompetentnost, kreativnost i motivisanost učitelja za nastavu muzičke kulture*, autorke Ozrenke Bjelobrk Babić. Disertacija je izrađena pod mentorstvom dr. sc. Merime Čaušević, vanr. prof. i odbranjena 5. 6. 2020. godine na Pedagoškom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

1. UVOD

Učitelju² kao ključnoj osobi temeljnog kvalitetnog obrazovanja neophodno je stručno cjeloživotno usavršavanje za koje je neizmjerljivo važno lično interesovanje i želja za profesionalnim rastom i razvojem, napredovanjem, ali i angažman adekvatnih institucija pa i cjelokupnog društva. Spremnost i posvećenost učitelja cjeloživotnom stručnom usavršavanju uključuje interes za napredovanje na polju znanja i vještina i u oblasti muzičke kulture (Čaušević 2009). Kvalitet realizacije nastave muzičke kulture u neraskidivoj je vezi sa izgrađenom potrebom stručnog usavršavanja kompetencija³ učitelja u oblasti muzičke teorije i pedagogije, boljim povezivanjem teorijskih i praktičnih znanja pa bismo čak mogli reći i muzičko-obrazovnom kulturom učitelja.

Sintagma *stručno usavršavanje učitelja* dovodi se najčešće u vezu sa profesionalnim razvojem učitelja. O pojmu usavršavanja iznijecemo jednostavno, ali upečatljivo pojašnjenje: „... *usavršavanje* znači da je neko već osposobljen za vršenje određenih funkcija te da u daljnjem radu želi ili treba da se usavršava, kako bi ih mogao aktuelno i uspješno obavljati” (Ratković 1984: 93, prema Kundačina 2007: 282). Profesionalni razvoj je sintagma često korištena u novijoj literaturi. Određenje ovog pojma fokusirano je na stalni proces razvoja tokom radnog vijeka (Valenčić Zuljan 1999), a cilj je da se „novim ulogama” učitelja odgovori promjenama i kontinuiranom društvenom razvoju. Profesionalni razvoj učitelja je sveobuhvatniji i širi pojam od pojma stručno usavršavanje. To je dugotrajan, kontinuiran proces kroz koji učitelj prolazi u cilju unapređenja kvaliteta nastave, postizanja ishoda učenja i napredovanja tokom karijere. Dakle, *stručno usavršavanje učitelja* definiše se kao „oblik permanentnog obrazovnog procesa (vaspitača, učitelja, nastavnika pojedinih predmeta, nastavnika praktične nastave, stručnih i ostalih saradnika)” (*Pedagoška enciklopedija 2* 1989: 104), te kao „podsystem u okviru permanentnog obrazovanja prosvjetnih radnika. Počinje neposredno po završetku redovnog školovanja u formi pripravničkog staža i polaganja stručnog ispita i nastavlja se kroz raznovrsne forme samoobrazovanja i programske aktivnosti nastavničkih škola, fakulteta, prosvjetno-pedagoških službi i stručnih udruženja (seminari i stručni skupovi za vrijeme ljetnjeg i zimskog raspusta, savjetovanje u vezi sa uvođenjem novih programa, udžbenika

² U toku teksta koristiće se termin učitelj i za rodno ravnopravnitermin učiteljica.

³ Kompetencije se u ovom radu neće posebno razmatrati, ali se određeni obim i kvalitet ključnih, osnovnih i specijalnih kompetencija (Ogienko, Rolyak 2009) podrazumijevaju za učitelja sa adekvatnom stručnom spremom i kao podloga za cjeloživotno stručno usavršavanje.

itd.)” (*Pedagoški leksikon* 1996: 485). Riječ je o dodatnoj obuci nakon formalnog obrazovanja, tj. o naknadnom stručnom obrazovanju u cilju kvalitetnog obavljanja profesionalnih aktivnosti. O bliskosti, ali i o razlici između pojmova profesionalni razvoj i stručno usavršavanje Kundačina i Stamatović navode: „... profesionalni razvoj je usmjeren na nastavnikovu svijest o tome šta je njegov posao i zašto to radi, a stručno usavršavanje je dio tog procesa, usmjereno na unapređivanje rada nastavnika” (2012: 68). Još jedna sintagma, moglo bi se reći i „najmodernija” od pomenutih, a definisana slično prethodnim, jeste *cjeloživotno učenje*. O značaju ovog pitanja u posljednjim decenijama raspravlja se u najznačajnijim svjetskim organizacijama u domenu obrazovanja, kulture, ali i ekonomije. Analizirajući savremene autore Đipa i Mavrak (2018) cjeloživotno učenje objašnjavaju kao učenje procesualnog karaktera jer ono pojedincu omogućava profesionalno, dobrovoljno, samomotivišuće usavršavanje neophodno za praćenje promjena i potreba u društvu.

Na osnovu navedenog, stručno usavršavanje učitelja u oblasti muzičke kulture možemo definisati kao dio profesionalnog razvoja učitelja, dio sistema cjeloživotnog učenja, individualnu, ali i institucionalnu potrebu da se učitelj razvija u profesiji kroz različite vidove ili oblike rada u struci (profesionalne uloge). To uključuje detaljno, višestruko, permanentno učenje – obogaćivanje stečenih znanja i vještina i sticanje novih kompetencija, produbljivanje interesovanja za stalno obrazovanje, inovacije, praktičnu primjenu navedenog u cilju unapređenja vaspitno-obrazovnog rada, te kontinuirano napredovanje u toku radnog vijeka. Možemo zaključiti da je *stručno usavršavanje učitelja za nastavu muzičke kulture* kontinuirani proces nadogradnje kompetencija za planiranje, pripremanje, izvođenje, inoviranje i vrednovanje u nastavi muzičke kulture.

2. PODRUČJA, SADRŽAJI I OBLICI STRUČNOG USAVRŠAVANJA UČITELJA ZA NASTAVU MUZIČKE KULTURE

Andragozi naglašavaju da se sadržaji stručnog usavršavanja učitelja i nastavnika formiraju u skladu sa njihovim obrazovnim potrebama, kao i na osnovu naučnih nalaza i dostignuća u oblasti obrazovanja (Andrilović 1973; Oljača, Kosanović 1987; Oljača 1997; Kulić, Despotović 2001; Kulić, Despotović 2005; Jorgić 2011; Đipa, Mavrak 2018). Danas, pored pedagoško-psiholoških, didaktičko-metodičkih i predmetnih područja, značajno mjesto zauzima informaciono-tehnološko područje u stručnom usavršavanju učitelja uopšte (Jorgić 2011) i svakako u nastavi muzičke kulture. Mnoge rasprave na naučnim i stručnim skupovima, konferencijama, te

segmenti relativno malog broja naučnih (Suzdilovski 2014) i stručnih radova ukazuju da je učiteljima potrebno stručno usavršavanje u svim nastavnim područjima muzičke kulture (Akšamija-Tvrtković 2015, Tvrtković-Akšamija 2016).

Sadržaj stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture trebalo bi da bude postavljen iz ugla muzičkih i metodičkih kompetencija. Iako su u nastavi muzičke kulture ove kompetencije neraskidivo povezane, s obzirom na to da su evidentne potrebe, stručno usavršavanje može da obuhvati rad na unapređivanju muzičkih kompetencija, prvenstveno usavršavanje vještine pjevanja i sviranja, što bi trebalo da se odvija u dužem periodu i uglavnom individualnim radom sa predavačem. Seminari se mogu organizovati na temu rješavanja ritmičke problematike – rad na brojalicama, kako iz ugla muzičkih tako i metodičkih kompetencija, zatim, rad na obradi pjesme po sluhu i notnom tekstu, slušanje muzike, analiza stručne i udžbeničke literature, upotreba savremene tehnologije u nastavi muzičke kulture, rad sa Orfovim instrumentima (Carl Orff, 1895-1982), organizacija vannastavnih muzičkih aktivnosti i sl. Sadržaj stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture treba da je brižljivo osmišljen, planski, strategijski postavljen, sa eminentnim predavačima, kako bi učitelji bili motivisani za prisustvo predavanjima, seminarima i radionicama ovog tipa te stečena iskustva i nadograđena znanja i vještine primjenjivali u nastavnoj praksi.

Najprisutnije vrste savremenog stručnog usavršavanja učitelja na prostoru Bosne i Hercegovine su eksterno i interno stručno usavršavanje, koje su istovremeno zastupljene i u stručnom usavršavanju učitelja za nastavu muzičke kulture. Eksterno stručno usavršavanje može biti motiv za individualno usavršavanje koje je potrebno učitelju za kvalitetnu nastavu muzičke kulture. Preplitanje ili kombinacija vrsta, oblika i metoda stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture može dati dragocjene rezultate u nastavnoj praksi.

Uvidom u literaturu o savremenom stručnom usavršavanju učitelja i nastavnika, posebno za nastavu muzičke kulture, pored niza relevantnih referenci, možemo reći da je prisutan nedostatak preciznosti ili da pojmovi nisu najjasnije teorijski određeni ili su različito objašnjeni, te da kriterijumi klasifikacije često nisu navedeni. Kad je riječ o oblicima stručnog usavršavanja, iako zvuči jasno, za čitaoca može biti zbunjujuće što, na primjer, „neki teoretičari govore o oblicima kao formama ili vidovima stručnog usavršavanja. U teoriji se spominju i različite grupacije, modaliteti i varijante oblika stručnog usavršavanja nastavnika” (Jorgić 2011: 46). Vrlo su rijetka istraživanja o potrebi stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture u razrednoj nastavi i oblicima istog. Stoga ćemo o ovom značajnom pitanju navesti

specifične oblike stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture, oslanjajući se na generalnu podjelu oblika stručnog usavršavanja nastavnika prema andragogu Jorgiću (2011).

Naime, u skladu sa pedagoškom i muzičko-metodičkom literaturom, a prema značaju sticanja muzičke kompetentnosti učitelja za nastavu muzičke kulture i/ili učestalosti primjene oblika rada u nastavi ovog predmeta, *oblike* stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture rangirali smo na sljedeći način: individualni, frontalni, grupni, rad u parovima.

Poznajući osobenosti nastave muzičke kulture, možemo sa sigurnošću reći da je *individualni oblik stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture* primarni, naime, nezaobilazni, a istovremeno i cirkularan oblik muzičkog usavršavanja učitelja jer je „polazni i krajnji cilj stručnog usavršavanja nastavnika prelazak sa usavršavanja na samousavršavanje nastavnika” (Jorgić 2011: 48). To je samostalan rad učitelja u predmetnom području, dakle u nastavi muzičke kulture, koji bi trebalo da se prioritarno odnosi na „održavanje i unapređivanje znanja, umijanja i vještina koje se stiču tokom inicijalnog obrazovanja, kroz održavanje vokalnog i instrumentalnog izvođenja, a onda i na praćenje literature, interneta, kao i konsultacije sa kolegama” (Suzdilovski 2014: 125). Prednosti permanentnog individualnog muzičkog usavršavanja ogledaju se u tome što svaki učitelj, najčešće prema svojim obrazovnim potrebama, uspostavlja tempo bavljenja određenom tematikom. Nedostatak individualnog oblika rada na podizanju muzičke kompetentnosti, kad je riječ o vokalno-instrumentalnom izvođenju, je odsustvo nadzora i konsultacija sa drugim stručnim licem, jer muzičke kompetencije, ukoliko nisu najpodrobnije stečene tokom inicijalnog obrazovanja, vremenom manje ili više opadaju, posebno ukoliko izostaje svakodnevno, kontinuirano vježbanje nakon sticanja diplome o visokom obrazovanju.

Frontalni oblik usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture je organizacioni oblik usavršavanja primjenljiv na seminarima, konferencijama, kongresima, savjetovanjima i sl. u kojem voditelj najčešće primjenjujući razne oblike prezentacije, pred auditorijumom učitelja izlaže sadržaje stručnog usavršavanja – obrazlaže, pojašnjava, razrađuje i demonstrira primjerima (ilustrativnim i zvučnim) određenu temu iz muzičke kulture / muzičke teorije i pedagogije. Kratkom interakcijom tema se „oživljava”, postaje bliža učionici. Stoga izlagač posebnu pažnju treba da posveti primjeni efekata njegovog predavanja u praksi, o čemu bi bilo dobro da ima i povratnu informaciju. Na taj način mogu da se premoste slabosti ovog oblika rada jer je voditelj najaktivniji. Prednost frontalnog oblika rada je u tome što se mnogo učitelja u isto vrijeme može informisati o inovativnim zahvatima u nastavi muzičke kulture, ali se

istovremeno mogu i razmatrati opšte pedagoške, psihološke i didaktičke teme neophodne za kvalitet nastave pomenutog predmeta.

Grupni oblik stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture je oblik u kojem su učitelji raspodijeljeni u grupe (tri i više učitelja u grupi) u kojima nadograđuju muzičke kompetencije – učvršćuju i proširuju znanje i vještine za realizaciju svih muzičkih aktivnosti koje su stekli tokom formalnog i neformalnog obrazovanja. Ovaj oblik usavršavanja može da se odvija u školi, na nastavničkom ili razrednom vijeću i stručnom aktivu, a tipičan je oblik za radioničke aktivnosti. S obzirom na to da je za rad u nastavi muzičke kulture potrebna muzička, ali i metodičko-didaktička kompetentnost, grupni rad učitelja na usavršavanju za nastavu muzičke kulture može se podijeliti na sljedeći način: grupni rad na teorijskim sadržajima (metodičko-didaktički pristup), praktični rad (reprodukcija muzike – muziciranje, pravljenje muzičkih instrumenata) i kombinacija navedena dva tipa grupnog usavršavanja kojoj dajemo prioritet u cilju muzičke kompetentnosti učitelja za nastavu muzičke kulture. Neophodno je naglasiti da ovu podjelu ne shvatamo grubo, tj. da se i grupni rad na teorijskim sadržajima treba osvježiti muzičkim primjerima. Jorgić (2011) identifikuje različite vrste grupa nastavnika koje raspodjeljuje na osnovu preciznih kriterijuma klasifikacije: grupe nastavnika početnika i grupe iskusnih nastavnika, stručni aktivisti ili grupe formirane po predmetnom području, manje (tri do pet) i veće grupe (preko pet) nastavnika, grupe konzervativnih i grupe nastavnika entuzijasta i inovatora, grupe mlađih i grupe starijih nastavnika i slično.

Tokom grupnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture mišljenja smo da bi usvajanje programa stručnog usavršavanja, kao i njegova primjena u praksi, bili najefikasniji ukoliko bi grupe učitelja bile heterogene (npr. dob, radni staž, muzičke sposobnosti), a svakako bi bilo potrebno oslušivati temperament i karakterne crte ličnosti svakog učitelja prilikom formiranja grupa. Uspješnost grupnog oblika stručnog usavršavanja, obezbjeđuje se: „... prethodnim kratkim usmenim i na očekivanim ishodima utemeljenim izlaganjima voditelja, preciznim definisanjem zadataka grupe i eventualnih individualnih zaduženja njenih članova, te blagovremenim obezbjeđivanjem povratne informacije o ostvarenosti željenih rezultata grupnog rada” (Jerković 2013: 59). Grupni rad, sa specifičnim prednostima i nedostacima prikladno je koristiti kada se prethodno planira segment programa stručnog usavršavanja u kojem će se učesnici istog, prema vlastitom interesovanju i obrazovnim potrebama, opredijeliti za vrstu muziciranja. Iako se rijetko primjenjuje, nadamo se da će muzička futurologija dati konkretne rezultate primjenom grupnog oblika stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture.

Rad u parovima ili tandemski oblik stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture je oblik stručnog usavršavanja u kojem dva učitelja savladavaju i usvajaju različite sadržaje kroz različite muzičke zadatke, ostvarujući cilj i stižući do rezultata – ishoda stručnog usavršavanja koje primjenjuju u praksi. Putem ovog oblika rada mogu se realizovati sve aktivnosti – od teorijskih promišljanja i zaključaka na određene teme stručnog usavršavanja do praktičnog rada. U okviru internog, ali i eksternog stručnog usavršavanja, učitelji mogu da kombinuju individualni i tandemski oblik stručnog usavršavanja. Iako se rjeđe primjenjuje, ovaj oblik je veoma pogodan za instruktivni rad u kojem učitelji sa radnim iskustvom u nastavi komuniciraju sa učiteljima pripravnicima. Pri planiranju tandemskog oblika muzičkog stručnog usavršavanja učitelja potrebno je obratiti pažnju da zadaci budu jasno definisani, sadržaji adekvatno prilagođeni, te da se odredi period za sumiranje i vrednovanje rezultata u cilju informacije o uspješnosti tandemskog rada. U suprotnom, mogli bismo govoriti samo o lošem ishodu ili o nedostacima ovog oblika muzičkog stručnog usavršavanja.

Svaki oblik stručnog usavršavanja nastavnika ima prednosti i nedostatke. Zbog toga bi se najbolji rezultati stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture mogli ostvariti kombinacijom različitih oblika stručnog usavršavanja, uvažavajući specifičnosti predmeta, sadržaja, tema. Kako je kombinacija svih oblika rada u nastavi muzičke kulture posebna metodička obaveza učitelja (Lekić 1993), tako je i za uspješnu realizaciju stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture, u skladu sa specifičnostima ovog predmeta, neophodno prožimanje svih navedenih oblika. Tome treba pridodati da je kombinacija oblika rada posebna metodička potreba u razrednoj nastavi muzičke kulture, te ne postoji smetnja da se i stručno usavršavanje učitelja odvija na navedeni način.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je utvrditi nivo samoprocjene učitelja o stručnom usavršavanju za nastavu muzičke kulture, odnosno u oblasti muzičke teorije i pedagogije. Populaciju u ovom istraživanju čine učitelji u razrednoj nastavi sa prostora Bosne i Hercegovine. Istraživački uzorak je 365 učitelja iz 25 osnovnih škola (četiri regije prema lokaciji škole u kojoj su zaposleni: dobojska, banjalučka, sarajevsko-romanijska i hercegovačka regija). Prema polu, 90,3% ispitanika je ženskog pola, dok je 9,7% muškog pola. Struktura uzorka u odnosu na stručnu spremu učitelja u nastavi govori da je najviše učitelja sa visokom stručnom spremom (80%).

Tehnika skaliranja primijenjena je u cilju prikupljanja podataka u istraživanju, tj. u cilju ispitivanja samoprocjene učitelja o nivou kompetentnosti (stručnom usavršavanju) za nastavu muzičke kulture. Procjene učitelja o stručnom usavršavanju za nastavu muzičke kulture (u oblasti muzičke teorije i pedagogije) ispitali smo instrumentom Danijele Sudzilovski⁴ koji smo prilagodili ovom istraživanju. Naš adaptirani instrument *Skala samoprocjene učitelja o stručnom usavršavanju u oblasti muzičke teorije i pedagogije (SSUSUMTP) (2018)* ima 18 ajtema od kojih je 5 otvorenog tipa, dok je 13 u petostepenoj skali Likertovog tipa. Za potrebe ovog rada koristili smo podatke dobijene u tri grupe stavki koje se odnose na procjenu oblika, područja i razloga stručnog usavršavanja. Stepene slaganja sa određenom tvrdnjom ispitanici su označavali na skali od 1 = *nimalo* do 5 = *potpuno*. Primijenili smo postupak izračunavanja i analize frekvencija i procenata, koji su prikazani u odgovarajućem grafičkom obliku.

Saglasnost za provođenje istog dobivena je od direktora škola na osnovu dostavljene molbe sa preciznim izlaganjem cilja i plana toka istraživanja. Kako nije bilo naručioca istraživanja i konkretne materijalne podrške, istraživanje se obavljalo najviše uz dobru volju svih učesnika. Sakupljanje podataka predviđenim instrumentom na uzorku učitelja obavljeno je u drugom polugodištu u školskoj 2017/18. godini.

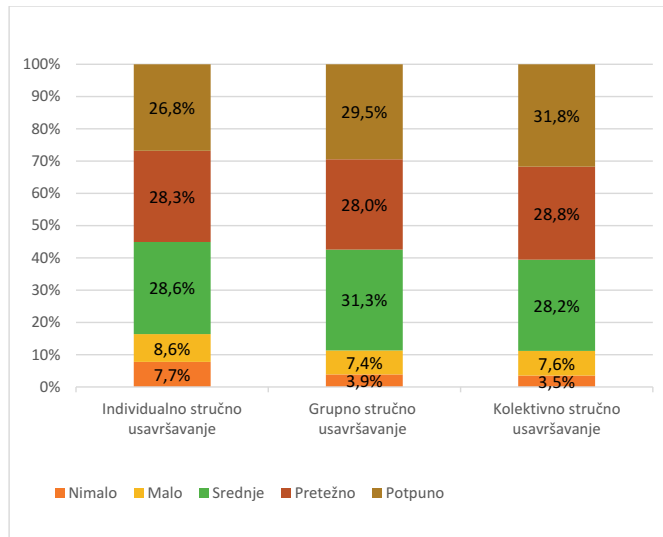
4. ISTRAŽIVAČKI REZULTATI I DISKUSIJA

Samoprocjene učitelja o stručnom usavršavanju za nastavu muzičke kulture razmotrićemo analizom njihovih odgovora na grupacije tvrdnji o oblicima stručnog usavršavanja, područjima/oblastima/aktivnostima (dalje: područja) i razlozima za stručnim usavršavanjem u oblasti muzičke teorije i pedagogije.

Analizom pokazatelja u Grafikonu 1 evidentno je da većina učitelja procjenjuje da se individualno usavršava za nastavu muzičke kulture, jer od 336 učitelja koji su dali odgovor na ovu tvrdnju 28,6% učitelja procjenjuje da se srednje usavršava, pretežno 28,3% i potpuno se usavršava 26,8% učitelja, dok svega 7,7% učitelja procjenjuje da se ne usavršava individualno za nastavu muzičke kulture. Istraživački nalazi Danijele Sudzilovski (2015) na uzorku od 411 učitelja centralne Srbije o pitanju koliko se učitelji individualno usavršavaju i koje vidove usavršavanja praktikuju u oblasti muzičke pedagogije pokazali su da se dvije trećine (63,50%) ispitanika

⁴ Instrument je, prema odobrenju autorke, preuzet iz njene doktorske disertacije (Suzdilovski 2014) te adaptiran za potrebe našeg istraživanja.

individualno usavršava i to održavanjem vještine sviranja i konsultacijom sa kolegama, dok trećina ispitanika (32,12%) ne praktikuje individualno usavršavanje, a bez odgovora je bilo 4,38 % ispitanika što nema veći značaj za ukupni rezultat.

Grafikon 1: Preferencija individualnog, grupnog i kolektivnog stručnog usavršavanja učitelja za nastavu muzičke kulture

Rezultati u Grafikonu 1 takođe prikazuju da se učitelji u Bosni i Hercegovini više opredjeljuju za grupno stručno usavršavanje. Više od polovine ispitanika izjasnilo se od *srednje* (31,3% ispitanika) do *potpuno* (29,5% ispitanika) da im je potrebno grupno stručno usavršavanje za nastavu muzičke kulture.

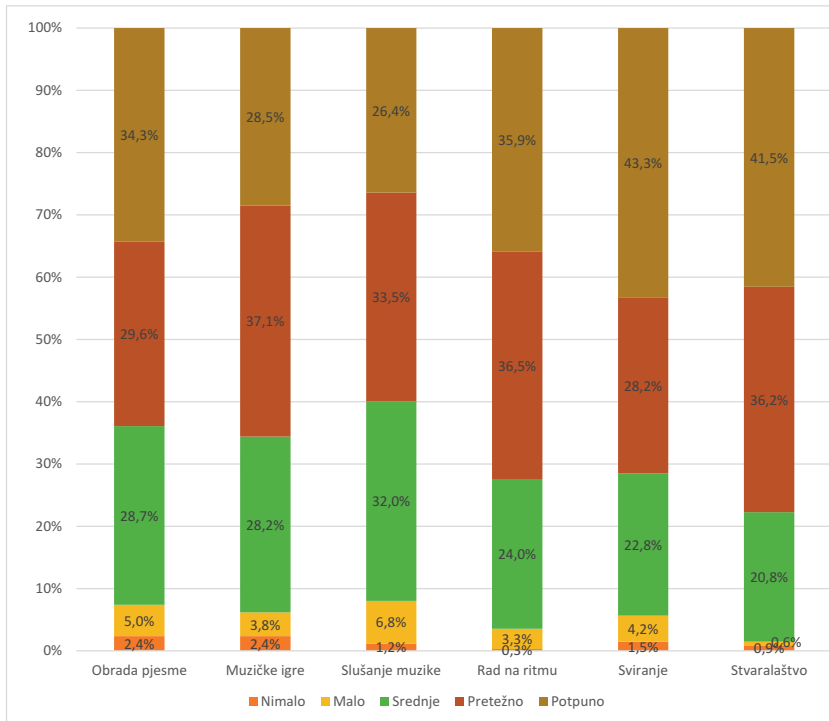
Samoprocjena učitelja o potrebi za kolektivnim stručnim usavršavanjem (takođe Grafikon 1) je dosta visoka. Da im je potpuno potrebno stručno usavršavanje za nastavu muzičke kulture misli 31,8% učitelja, da im je pretežno potrebno smatra 28,8%, što je skoro istovjetno sa procentom ispitanika koji su osrednje procijenili potrebu za ovim oblikom usavršavanja. Svega 3,5% učitelja smatra da im nimalo nije potrebno kolektivno stručno usavršavanje za nastavu muzičke kulture.

Rezultati jednog ranije provedenog istraživanja na temu stručnog usavršavanja učitelja potvrdili su „... da su programi stručnog usavršavanja učitelja i dalje previše usmjereni na one ciljeve usavršavanja, odnosno učiteljeve kompetencije, koji podupiru tradicionalan pristup vaspitanju i obrazovanju. Ispitanici naglašavaju potrebu osavremenjivanja učiteljskih kompetencija kao bitnih preduslova za

ostvarivanje savremenog obrazovnog kurikulumu i cjeloživotnog učenja” (Tot, Klapan 2008: 60). Saglasni smo sa navedenim stavovima ispitanika koji, prema našem mišljenju, svakako vode ka kvalitetu permanentnog učenja i usavršavanja, praćenjem inovativnih tokova u sferi interesovanja. Iz prethodno navedenog može se potvrditi da je učiteljima potrebno stručno usavršavanje kroz različite vidove usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije, tj. usavršavanje za pripremu i realizaciju nastave muzičke kulture.

Na osnovu analize procenata u Grafikonu 2 dolazimo do zanimljivih rezultata koji ukazuju na to da je učiteljima potrebno stručno usavršavanje u oblasti muzičke teorije i pedagogije. Od šest područja u nastavi muzičke kulture: obrada pjesme, muzičke igre, slušanje muzike, rad na ritmu, sviranje te stvaralaštvo, pokazalo se da najviše učitelja procjenjuje da im je potpuno potrebno stručno usavršavanje za sviranje (43,3%) i stvaralaštvo (41,5%). U skladu s navedenim referiramo na rezultate sličnog istraživanja u Hrvatskoj, autorke Vesne Svaline, koji potvrđuju da od ukupnog broja anketiranih učitelja njih trećina (77) navodi da na nastavi muzike svira, ali samo jedan svira svaki dan. I u ostalim područjima skoro da je neznan procenat učitelja (u intervalu od 1,2% do 6,0%) koji smatraju da im nije potrebno ili da im je malo potrebno stručno usavršavanje (Svalina 2015). Ovi nalazi se mogu dovesti u vezu i sa još nekoliko provedenih istraživanja o muzičko-metodičkoj kompetentnosti i stručnom usavršavanju učitelja (Nikolić, Ercegovac-Jagnjić, Bogunović 2013; Rogers, Hallam, Creech & Preti 2008; Suzdilovski 2014, 2015). Naime, ukazujemo na to da učitelji procjenjuju da im je potrebna bolja muzička kompetentnost od trenutne, te iskazuju potrebu za stručnim usavršavanjem, posebno za sviranjem i stvaralaštvom.

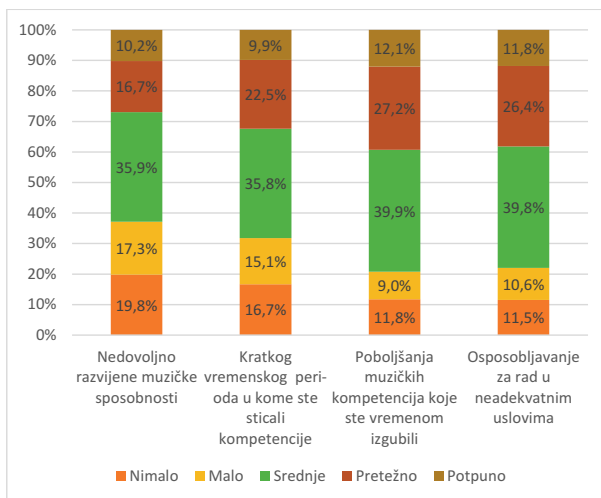
Rezultati ranijih srodnih istraživanja na temu stručnog usavršavanja nastavnika potvrdili su da se veoma malo uvažavaju potrebe nastavnika prilikom osmišljavanja programa stručnog usavršavanja (Kundačina, Stamatović 2011). Iako se možemo zapitati zašto je to tako i kome su ti programi namijenjeni, ovdje samo nagovještavamo nove istraživačke zadatke, te smo u vezi s tim smatrali neophodnim ispitati učitelje i o razlozima zbog kojih učestvuju na seminarima ponudivši im sljedeće mogućnosti za koje su određivali stepen opredjeljenja, a to su: nedovoljno razvijene muzičke sposobnosti, kratak period u kojem su sticali kompetencije, poboljšanje muzičkih kompetencija koje su vremenom izgubili i osposobljavanje za rad u neadekvatnim uslovima. Na osnovu analize rezultata predstavljenih u Grafikonu 3 evidentno je da većina učitelja najviše osrednje procjenjuje svaki od navedenih parametara (35,9%; 35,8%; 39,9%; 39,8% ispitanika), što se može shvatiti tako da

Grafikon 2. Samoprocjena učitelja o područjima kojima bi trebalo dati prioritet prilikom stručnog usavršavanja za nastavu muzičke kulture

učitelji smatraju da su im navedeni parametri osrednje bitni pri donošenju odluke za učešće na seminarima stručnog usavršavanja za nastavu muzičke kulture.

Kako bismo upotpunili istraživačke nalaze o potrebi učitelja za stručnim usavršavanjem za nastavu muzičke kulture, analiziraćemo i rezultate o samoprocjeni učitelja o ponudi stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije na teritoriji Bosne i Hercegovine. Više od polovine ispitanika (64,8%) izjasnilo se da nisu nimalo postojali organizovani vidovi stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije u njihovoj regiji u posljednjih petnaest godina. Takođe, učitelji su procijenili (72,9%) da u školskoj 2017/2018. godini (u kojoj smo i proveli istraživanje) nimalo nije bilo organizovanih različitih vidova stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije, a svega 0,6% smatra da u potpunosti jesu. Većina ispitanika (64,5%) procjenjuje da na nivou regije, ali i šire (61,1% ispitanika) nimalo nije zadovoljna ponudom stručnog usavršavanja iz oblasti muzičke teorije i pedagogije. Procjenu o ponudi stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i peda-

Grafikon 3. Samoprocjena učitelja o razlozima učešća na seminarima iz oblasti muzičke teorije i pedagogije

gogije završićemo sljedećim podatkom: čak 58,6% učitelja procjenjuje da se u školi u kojoj su zaposleni ne organizuje (nimalo) interno usavršavanje iz muzičke kulture. Ovi pokazatelji mnogo govore o zanemarenosti stručnog usavršavanja iz oblasti muzičke teorije i pedagogije, te o neizbježnom „alarmu” za kvalitetniju nastavu muzičke kulture. No, za istraživačko razmatranje samoprocjene učitelja o primjeni stečenih iskustava sa seminara u praksi, na osnovu nalaza ovog istraživanja, nismo imali dovoljno pokazatelja, jer kako da učitelji primjenjuju i evaluiraju programe stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije kojih (skoro nikako) u posljednjem periodu nema. Ipak, iz pitanja otvorenog tipa instrumenta o stručnom usavršavanju u oblasti muzičke teorije i pedagogije ovdje ćemo navesti nekoliko mišljenja učitelja o najvažnijim vrijednostima pohađanja seminara, što dokazuje njihovu osviještenost o važnosti istih: „Usavršavanje i proširivanje stečenog znanja i vještina”; „Seminari su jako bitni za nastavni proces. Vokalno-instrumentalni dio je jako važan. Seminara nije bilo”; „Skoro nikada u zadnjih 10 godina nije bilo seminara. Nama su neophodni seminari i dodatna obuka. Iako smo stekli neko znanje, ono je zaboravljeno zbog nedostatka instrumenata (muzičkih, op. a.) i uopšte slabe opremljenosti”; „Usavršavanje postojećih i sticanje novih kompetencija”; „Obnova, dopuna i poboljšanje znanja neophodnog za izvođenje nastave”; „Ne znam jer nije održavan seminar”.

Na osnovu svih analiziranih pokazatelja (preferiranje oblika stručnog usavršavanja, područja – sadržaja, te obuhvatanjem i razloga za stručnim usavršavanjem učitelja u oblasti muzičke teorije i pedagogije) potvrđujemo da postoji potreba za stručnim usavršavanjem učitelja za nastavu muzičke kulture.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Muzička kultura je jedan od predmeta u multidisciplinarnom prostoru podučavanja u razrednoj nastavi i podrazumijeva se muzičko-metodički kompetentan učitelj u tom procesu. Odgovornost za kvalitetnu nastavu muzičke kulture je prvenstveno na individui, učitelju koji svoje stečene kompetencije iz muzike ima obavezu održavati i nadograđivati tokom radnog vijeka.

Naime, polazeći od samoprocjene učitelja o oskudnoj ponudi i nedostatku akreditovanih seminara za nastavu muzičke kulture (iz oblasti muzičke teorije i pedagogije), evidentno je da je potreba za stručnim usavršavanjem učitelja za nastavu muzičke kulture izražena kroz nekoliko razloga i više segmenata (oblici – vidovi stručnog usavršavanja, sadržaji – područja, nedovoljno razvijene kompetencije, kratak period za sticanje istih, rad u neadekvatnim uslovima i drugo). Na temelju analitičkog pristupa rezultatima istraživanja smatramo, bez sumnje, da je učiteljima potrebno stručno usavršavanje za nastavu muzičke kulture, naročito u područjima sviranja i stvaralaštva. Time otvaramo i nove istraživačke relacije, posebno u odnosu motivacije i stručnog usavršavanja za nastavu muzičke kulture (istraživanje motiva koji bi učitelje podstakli na stručno usavršavanje za nastavu muzike), ali i potrebu za novim koncepcijama programa stručnog usavršavanja u oblasti muzičke teorije i pedagogije. Kako su potrebe ovog istraživanja naučno opravdane, ono ukazuje na određene nedostatke u obrazovanju i stručnom usavršavanju učitelja, kao i na mogućnosti uvođenja određenih promjena u vaspitno-obrazovni proces (prvenstveno u cilju daljeg unapređivanja nastave muzike) u osnovnim i visokoškolskim ustanovama kroz preporuke za budućnost.

Dakle, da bi se unaprijedila kompetentnost učitelja za nastavu muzičke kulture potrebno je djelovati na svim obrazovnim nivoima, krenuvši od rada u predškolskim ustanovama, osnovnim školama, srednjim školama, fakultetima, a posebno na polju stručnog usavršavanja i profesionalnog razvijanja učitelja i univerzitetskih nastavnika. To bi zahtijevalo posebnu temu i specifične prijedloge. No, potrebno je obezbijediti balans između kompetencija učitelja i potreba učenika i društva, u smislu muzičkog obrazovanja učitelja, osmisлити niz mjera zasnovanih na realnim osnovama koje mogu dati kvalitetne rezultate.

Na osnovu rečenog, u ostvarivanju cilja našeg istraživanja, otvorili smo nekoliko novih pitanja za buduća teorijska razmatranja i empirijska istraživanja. Poželjno bi bilo ispitati motivisanost učitelja za stručno usavršavanje u oblasti muzičke kulture, muzičke teorije i pedagogije, istražiti uticaj psiholoških faktora na vokalno-instrumentalno izvođenje učitelja u nastavnoj praksi te uticaj istih na realizaciju nastave, što bi svakako dodatno produbilo značaj pitanja stručnog i cjeloživotnog usavršavanja učitelja.

LITERATURA:

1. Akšamija-Tvrtković, Valida (2015), "Inovacije u muzičkom odgoju i obrazovanju – priprema za cjeloživotno učenje", *Muzika: Časopis za muzičku kulturu*, godina XIX, br. 2, 105-119.
2. Andrilović, Vlado (1973), *Osnovno opće obrazovanje odraslih i programirana nastava*, Školska knjiga, Zagreb
3. Čaušević, Merima (2009), "Mjesto učitelja u procesu muzičke edukacije", u: *Zbornik radova VI Međunarodni simpozij „Muzika u društvu“*, Sarajevo, 28–30. 10. 2008., Jasmina Talam (ur.), Muzikološko društvo FBiH, Muzička akademija, 286-289.
4. Đipa, Amina, Mirjana Mavrak (2018), "Edukometrija u andragogiji: Skala kompetencija za cjeloživotno učenje učitelja", *Obrazovanje odraslih: Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu*, br. 11, 31-55.
5. Jerković, Ljiljana (2013), *Interaktivno usavršavanje savjetodavnih kompetencija nastavnika*, Filozofski fakultet Banja Luka
6. Jorgić, Draženko (2011), *Interaktivno stručno usavršavanje nastavnika*, Filozofski fakultet Banja Luka
7. Kulić, Radivoje, Miomir Despotović (2001), *Uvod u andragogiju*, Svet knjige, Beograd
8. Kulić, Radivoje, Miomir Despotović (2005), *Uvod u andragogiju*, Dom štampe, Zenica
9. Kundačina, Milenko (2007), "Teorijsko-metodološki pristupi proučavanju i istraživanju stručnog usavršavanja nastavnika", u: *Zbornik radova sa naučnog skupa „Obrazovanje i usavršavanje nastavnika – istorijski aspekt“*, Užice, 2007. (Vidan Nikolić, ur.), Univerzitet u Kragujevcu, Učiteljski fakultet u Užicu, 281-292.

10. Kundačina, Milenko, Jelena Stamatović (2011), *Stručno usavršavanje nastavnika i vaspitača akreditovanim programima*, Univerzitet u Kragujevcu, Učiteljski fakultet u Užicu
11. Kundačina, Milenko, Jelena Stamatović (2012), "Akreditovani programi usavršavanja nastavnika – stanje i potrebe", *Inovacije u nastavi*, 25(1), 68-78.
12. Lekić, Đorđe (1993), *Metodika razredne nastave*, Nova Prosveta, Beograd
13. Nikolić, Lidija, Gordana Ercegovac-Jagnjić, Blanka Bogunović (2013), "The Influence of Primary Teachers' Educational Models on Elements of Their Musical Competence", *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15(4), 1033-1056.
14. Oljača, Milka, Marijana Kosanović (1987), *Andragoška profesionalna orijentacija u udruženom radu*, Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju, Novi Sad
15. Oljača, Milka (1997), *Andragogija*, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad
16. Ogienko, Olena, Angelina Rolyak (2009), "Model of Professional Teachers Competences Formation: European Dimension", *Quality in Teacher Education, Teacher Education Policy in Europe (TEPE)*, Conference 2009 Umeå University, Sweden May 18-20, 146-157.
17. *Pedagoška enciklopedija 2* (1989), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
18. *Pedagoški leksikon* (1996), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
19. Rogers, Lynne, Susan Hallam, Andrea Creech, Costanza Preti (2008), "Learning about what constitutes effective training from a pilot programme to improve music education in primary schools", *Music Education Research*, 10(4), 485-497.
20. Sudzilovski, Danijela (2014), *Koncepcija stručnog usavršavanja učitelja u oblasti muzičke pedagogije*, Doktorska disertacija, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet muzičke umetnosti, Beograd
21. Sudzilovski, Danijela (2015), "Koliko i kako se učitelji individualno usavršavaju u oblasti muzičke kulture", *Nastava i vaspitanje*, 64(3), 521-529.
22. Super, Donald (1980), "Pristup profesionalnom razvoju sa stanovišta životnog veka i životnog prostora", *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282-298; *Psihologija*, 3/81, 14(3), 32-46.
23. Svalina, Vesna (2015), *Kurikulum nastave glazbene kulture i kompetencije učitelja zapoučavanje glazbe*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

24. Tot, Darija, Anita Klapan (2008), "Ciljevi stalnog stručnog usavršavanja: mišljenja učitelja", *Pedagoški istraživanja*, 5(1), 60-71.
25. Tvrković-Akšamija, Valida (2016), "Cjeloživotno učenje kao proces i obaveza u muzičkom odgoju i obrazovanju", u: *Zbornik radova 9. Međunarodni simpozij „Muzika u društvu“*, Sarajevo, 23-26. oktobar 2014. (Fatima Hadžić, ur.), Muzikološko društvo FBiH - Muzička akademija Univerziteta u Sarajevu, 298-311.
26. Valenčić Zuljan, Milena (1999), *Kognitivni model poklicnega razvoja študentov razrednega pouka*, Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Ljubljana

SPECIFICS OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS FOR TEACHING MUSIC CULTURE⁵

Summary:

Professional training is part of the professional development and lifelong learning process of an individual. The teacher in the classroom has very complex tasks and great responsibility in the upbringing and education of future generations in every society, and lifelong professional development is especially important. Therefore, the research aims to determine the level of teachers' self-assessment of professional development for teaching music culture, ie in the field of music theory and pedagogy. A sample of 365 teachers from the territory of Bosnia and Herzegovina used the Likert-type scale, within which the respondents expressed their assessments of the forms, areas, and reasons for professional development for teaching music culture. The research results indicate that teachers highly prefer various forms of professional development. They express the need for professional development in the fields of playing and creativity, and the most pronounced reasons for professional development are the need to maintain musical competencies that are lost over time. Based on the research findings, the authors give recommendations regarding possible directions and ways of professional development of teachers in the field of music theory and pedagogy, ie. for teaching music culture.

Keywords: teacher; class; music culture; professional development

Adrese autora

Authors' address

Ozrenka Bjelobrk-Babić
Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet
ozrenka.bjelobrk-babic@ff.unibl.org

Merima Čaušević
Univerzitet u Sarajevu
Pedagoški fakultet
mcausevic@pf.unsa.ba

Dragan Partalo
Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet
dragan.partalo@ff.unibl.org

⁵ The paper presents a revised and supplemented text from a chapter of the doctoral dissertation *Teacher competence, creativity and motivation in the field of musical culture teaching*, from the author Ozrenka Bjelobrk Babić. The dissertation was prepared under the mentorship of PhD Merima Čaušević, Assoc. prof. and defended June 5th, 2020 at the Faculty of Educational Sciences, University of Sarajevo.

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.4.375